

regnis et imperiis stabilivisse crederant, cernere, inquam, abjectos projici in locum totius mundi infimum? Et qui deliciis et voluptatibus assueti, ne levissimum quidem incommodum ferre poterant, sempiternis cruciatibus addictos videre, sine ulla consolatione in eternum perseveraturos?

Vers. 7. 7. ET NON DIXERUNT QUI PRÆTERIBANT: BENEDICTIO DOMINI SUPER VOS: BENEDIXIMUS VOBIS IN NOMINE DOMINI.

Quia dixerat fœnem tectorum non solere meti et colligi, addit non futurum etiam, ut messoribus ejus a prætereuntibus benedicatur, quomodo benedicti solet messoribus tritici, vel fœni, quod in campis nascitur et crescit; quod pertinet ad majorem confusionem iniquorum, qui fœno nascenti in tectis comparati sunt. Dicit igitur: Non

contigit vobis, neque contiget ut qui transeunt per vias benedicant iis qui vos metunt; nulli enim vos metent, sed qui tecta purgant projicient vos in ignem, vel in cloacam. Quamvis autem benedictio prætereuntium proprie ad messorum pertineat, tamen redundat etiam in id quod metitur; precantur enim prætereuntes, ut copiosa et matura sit messis; sic igitur benedictionis carentia et privatio redundabit in ipsos iniquos, quibus in judicio novissimo nemo benedictet, nemo eorum miserebitur; sed ab omnibus despicientur et contemnentur, quod ad maximam eorum ignominiam pertinebit. Nemo igitur illis dicit: «Benedictio Domini super vos;» neque dicit: «Benediximus vobis in nomine Domini;» sed contra potius a Christo iudice et ab omnibus Sanctis ejus dicitur: «Ite, maledicti, in ignem eternum.»

PSALMUS CXXX

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. *Canticum graduum.*

De profundis clamavi ad te, Domine: 2. Domine, exaudi vocem meam.

Fiant aures tuæ intendentes in vocem deprecationis meæ.

3. Si iniquitates observaveris, Domine: Domine, quis sustinebit?

4. Quia apud te propitiatio est, et propter legem tuam sustinui te, Domine.

Sustinuit anima mea in verbo ejus: 5. speravit anima mea in Domino.

6. A custodia matutina usque ad noctem speret Israel in Domino.

7. Quia apud Dominum misericordia, et copiosa apud eum redemptio.

8. Et ipse redimet Israel ex omnibus iniquitatibus ejus.

Argumentum. — Totius populi, ut versus duo postremi ostendunt, preces continens Psalmus, in exsilio compositus, Strophæ duæ: vers. 1-4, precatio; 5-8, spes.

1. *Canticum ascensionum.*

Ex profundis (aquis, i. e. mersus malis) voco te, Jova.

2. Jova, audi vocem meam, sint aures tuæ attentæ voci deprecationis meæ.

3. Si delicta serves (memoria; Hengstenb. *observes*), Jova, quis stabit (non condemnabitur)?

4. *Minime vero*: nam tecum (apud te) est condonatio, ut timearis (colaris, ut Deus misericors).

V. s. n. — *Canticum graduum.*

De profundis clamavi ad te, Domine; Domine, exaudi vocem meam:

Fiant aures tuæ intendentes ad vocem deprecationis meæ.

Si iniquitates observabis, Domine, Domine, quis sustinebit?

Quia tecum est propitiatio: cum terribilis sis.

Sustinui Dominum, sustinuit anima mea: et verbum ejus expectavi: anima mea ad Dominum: a vigilia matutina usque ad vigiliam matutinam, expectet Israel Dominum.

Quia apud Dominum misericordia, et multa apud eum redemptio.

Et ipse redimet Israel ex omnibus iniquitatibus ejus.

5. Opperior Jovam, opperitur anima mea, et verbum ejus exspecto.
6. Anima mea *expectat* Jovam, magis quam custodes mane, custodes mane.
7. Exspecta, Israel (alius, *speret Israel*), Jovam, nam cum Jova (apud Jovam) *est* gratia, et multum cum eo liberationis (vel *redemptionis*).
8. Isque liberabit (vel *redimet*) Israelem ab omnibus delictis (delictorum pœnis) ejus.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CXXIX.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Canticum Graduum Salomonis.

Pro de- Brevis hic Psalmus est, sed plenus saluberrima doctrina, ut non sine causa in Ecclesia præter ceteros frequente-
tur; unus est ex gradualibus, quia deplorat miseriam exsilio; unus est etiam ex penitentialibus, quia docet ratio-
nem agendi veram penitentiam; pro defunctis quoque recitari solet in Ecclesia frequentissime, quoniam si dicitur
solitus in persona anime in purgatorio detentæ, omnia optime quadrant: nam et anime illas sunt in quodam profundo, et
ascendere cupiunt, et expectant misericordiam Dei per Resurrectoris nostri preteritum. In summa tria continet, ora-
tionem ad Deum, exhortationem ad populum, et prædicationem redemptionis future.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. DE PROFUNDIS CLAMAVI AD TE, DOMINE: DOMINE, EXAUDI VOCEM MEAM.

Oraturus Propheta Deum, primo postulat audientiam, deinde exponit petitionem suam. Audientiam postulat in primis duobus versiculis. Incipit autem a similitudine hominis jacentis in ima valle, vel in profundo puteo, qui nisi magna voce clamet, non potest exaudiri ab iis qui sunt in altissimo monte; et vere aptissima similitudo est: nam licet Deus sit ubique per essentiam et potentiam, tamen ratione dissimilitudinis homo peccator longissime distat a Deo. Deus enim semper est justus et beatus, et in altis habitat; homo peccator semper est malus, et miser, et similis Jonæ propheta, qui cum Deo nolisset obedire, dejectus fuit non solum in profundum maris, sed etiam in profundum ventrem ceti; et tamen inde clamans exauditus est: oratio enim fervens omnia perumpit et penetrat. Dicit autem David:

«De profundis,» non de profundo, quia verus penitens ex duobus profundis clamare debet: ex profundo miserie, tanquam ex valle lacrymarum, sive, ut in alio Psalmo dicitur, ex luto facies et profundo lacu; et ex profundo cordis, id est, ex intima consideratione et cognitione propriæ miserie: qui enim non cogitat et non

cognoscit profundum in quo est, non curat inde ascendere, sed contemnit; et sic in majus profundum cadit, juxta illud Prov. xviii: «Impius cum in profundum venerit, contemnit;» qui autem profunda consideratione intelligit se exullem esse, peregrinum, et in magno periculo versari, ne forte ad patriam nunquam perveniat, et quod infinita miserie est, se jam in inferno inferiore, si non presentia, certe merito peccatorum suorum jam locum habere cepisse, non potest non toto corde horrere et pavere, et magno affectu clamare ad eum, qui solus potest eum ex tam horrendo profundo eripere, et manum ad ascendendum porrigere. Sequitur: «Domine, exaudi vocem meam,» id est, quamvis in profundo sim, et tu in altis habites, tamen quia magna voce clamo, potes me exaudire; ideo peto ut exaudias vocem meam.

2. FIANT AURES TUÆ INTENDENTES IN VOCEM DEPRECATIONIS MEÆ.

Non sufficit ut quis magna voce clamet, ut audiatur, sed requiritur ut is ad quem clamatur, attendat. Sæpe enim fit ut quis ita animum defixum habeat in alia re, ut non attendat ad vocem loquentis secum: et tunc frustra sonitus verborum pulsat ad aures ejus. Deus autem om-

Oratio fervens omnia perumpit et penetrat.
Versus penitens ex duobus profundis

clamare debet.

nia quidem semper videt, et audit; sed quando non facit quod petimus, videtur ita se gerere, ac si non attenderet ad vocem orantis, quasi alia cogitaret; ideo David omnino audiri cupiens, non contentus magna voce clamasse, rogat etiam ut Deus dignetur attendere, id est, admittere preces, et donare quod petitur.

VERS. 3. 3. SI INIQUITATES OBSERVAVERIS, DOMINE, DOMINE, QUIS SUSTINEBIT?

Caplata jam audientia, exponit petitionem suam, quæ est, ut Deus non iudicio utatur secum, sed misericordia; non rigide quærat rationem debitorum, sed misericorditer ea condonet. Sed hanc petitionem non simpliciter proponit, ne nimis audax videatur, sed illam involvit in ratione propter quam Deus moveri potest ad eam concedendam, quæ est mirabilis rhetorica et ab ipso Spiritu Sancto hausta. Sic igitur loquitur: « Domine, si iniquitates » hominum observare volueris, omnes condemnabis; non decet autem infinitam bonitatem tuam omnes omnino perdere; igitur non debeo nimis audax videri, si peto ut peccata mihi condones et de hoc profundo eruas: in quod me iniquitas sola demersit. Quod attinet ad verba, nomen *iniquitates* significat omnia genera peccatorum, ut sunt prævaricatio legis, ut dicitur I *Joan.* III: « Et peccatum est iniquitas, » alioqui enim non omnia peccata proprie sunt iniquitas, id est, iniustitia, cum alia sint peccata luxurie, alia superbie, etc. Illud, *observaveris*, in textu originali et in editione Septuaginta proprie significat *custodire*, ut sensus sit: Si iniquitates, quæ sunt debita quædam nostra, in tuo libro rationum diligenter custodias, ut exigas de illis rationem, nemo nostrum tibi satisfaciet; ideo peto ut eas de libro tuo deleas, et misericorditer indulgeas, cum solvendo non simus. Illud autem, *quis sustinebit?* non significat *patienter expectare*, ut paulo infra, « propter legem tuam sustinui te, Domine; » sed significat *sustinere in iudicio*, sive *in reddenda ratione non deficere*: quamvis enim in latina editione idem sit verbum in hoc versiculo, et in sequenti, tamen in textu hebraico et græco sunt verba diversa. Vere autem si Deus sine misericordia nos iudicare velit, nemo omnino subsistet, nam offensio in Deum est infinite magnitudinis, et nos sine gratia ejus non solum condigne satisfacere non possumus, sed neque sufficientes sumus ad peccati gravitatem agnoscendam, vel ad dolorem pro admisso concipiendum, vel ad penitentiam ipsam inchoandam; præterea nos non scimus numerum neque gravitatem peccatorum nostrorum, nam « delicta quis intelligit? » Deus autem scit exactissime numerum peccatorum, et in libro suo omnia scripta tenet. « Tu quidem, inquit Job, gressus meos dinumerasti; » idem etiam scit, et solus cognoscit gravitatem infinitam peccati mortalis; quomodo ergo po-

Iniquitates pro
cuius peccatorum.

terit homo tam ignorans et tam infirmus reddere rationem tam sapienti calculatori et tam potenti exactori? Itaque sicut potest homo se in peccato dejicere, sed non inde ascendere; ita potest peccare, sed non satisfacere, nisi misericorditer adjuvetur.

4. QUIA APUD TE PROPITIATIO EST, ET PROPTER LEGEM TUAM SUSTINUI TE, DOMINE.

Vera penitentia, quam in hoc Psalmo penitentiæ Propheta nos docet, duo potissimum requirit, cognitionem propriæ miseræ et cognitionem misericordiæ divinæ: qui enim miseriam propriam ignorat, non quærit medicinam, nec agit penitentiam; qui misericordiam Dei nescit, desperat veniam, et penitentiam inutilem agit. Igitur Propheta in tribus versiculis præcedentibus ostendit se plane cognoscere miseriam suam, cum de profundo clamet, et cum dicat peccata ejusmodi esse, ut si Deus ex solo iudicio agere velit, nemo subsistere possit: nunc ostendit se nosse etiam misericordiam Dei maximam, et ideo non obstante magnitudine, vel multitudine peccatorum, se sperare veniam et salutem. Sic igitur ait: « Quia apud te propitiatio est, et propter legem tuam sustinui te, Domine; » id est, quamvis nemo subsistere possit, si observare velis iniquitates nostras, ego tamen quia novi te ex natura misericordem esse, et scio apud te inveniri propitiationem, et quia tu legem posuisti tibi, ut cum impenitentibus severissime te geras, cum penitentibus misericorditer et suaviter, ideo « propter hanc legem tuam sustinui te, Domine, » sperans et expectans indulgentiam peccatorum. Nota illud, *quia*, non reddere rationem superiorum, sed sequentium, nimirum ejus quod dicitur: « Sustinui te, Domine. » Nota præterea illud, *apud te propitiatio est*, ab Augustino referri ad pretium sanguinis Redemptoris, qui vere est propitiatio pro peccatis totius mundi; tamen hoc loco simplicior intelligentia esse videtur, ut sensus sit: quia tu facile propitiaris penitentibus; nam de pretio redemptionis agit in fine Psalmi, ut paulo post videbimus. Illud autem, *propter legem tuam*, non significat legem quam nobis dedisti (nam secundum illam nos condemnaret, non absolveret), sed legem suam, quam ipse servare solet, juxta illud: *Omnes via Domini misericordia et veritas*; et alibi: *Misericordiam et iudicium cantabo tibi*. Itaque Deus juxta legem suam, id est, quam sibi ipse præscripsit, primo peccatoribus misericordiam offert, ut penitentiam agant; deinde iustitiam, si impenitentes esse perseverent. Reclat ergo S. Augustinus dicit hic agi de lege charitatis, non de lege iustitiæ. Sed mira est in codicibus varietas; nam in hebræo est, ut *timearis*, vel, ut S. Hieronymus reddidit, *cum terribilis sis*; in græco, *propter nomen tuum*; in latino, *propter legem tuam*. Quæ tamen varietas facile tolli poterit, si verbum he-

Qui misericordiam Dei nescit, desperat veniam.

VERS. 5. 5. SUSTINUIT ANIMA MEA IN VERBO EJUS: SPERAVIT ANIMA MEA IN DOMINO.

Hic jam incipit exhortatio ad alios, quos exemplo suo hortatur ad spem in Deo ponendam. Ego, inquit, in profundo miseriarum fui; sed non desperavi de misericordia Dei, siquidem anima mea peccatorum vulneribus saucia « sustinuit, » id est, expectavit medelam; « in verbo ejus, » id est, juxta promissionem ejus. Sæpe enim Deus per Moysen in Deuteronomio et alibi promisit indulgentiam penitentibus. « Cum quaesieris, inquit Deuteronomio, IV, Dominum Deum tuum, invenies eum, si tamen toto corde quaesieris, et tota tribulatione animæ tuæ. » Hinc ipse David in *Psal.* CXVIII, dicebat: « Memento verbi tui servo tuo, in quo mihi spem dedisti. » Quod autem paulo obscurius dixerat, iterum repetit verbis clarissimis dicens: « Speravit anima mea in Domino, » nimirum indulgentiam se accepturum, quam pelebatur. Multum autem valere debet Davidis exemplum: fuit enim ipse in profundo miseriarum, sive culpam, sive penam respicias; culpa ejus gravissima fuit, nam adulterium commisit, cum abundaret uxoribus; occidit militem innocentem, qui sibi fidelissime serviebat; offendit Deum, a quo accepterat regnum et donum prophetiæ, item robur, pulchritudinem, prudentiam, divitias, etc. Sed etiam in profundo miseræ fuit, quando persequabatur eum rex Saul, ut sæpe in periculo mortis fuerit: et tamen quia non desperavit, sed speravit potius, liberatus est.

VERS. 6. 6. A CUSTODIA MATUTINA USQUE AD NOCTEM, SPERET ISRAEL IN DOMINO.

Quod ego, inquit, facio, totus Israel, id est, omnis populus Dei faciat, speret videlicet in Domino, cum in quocumque profundo fuerit: sive

braicum *thivare* legatur cum aliis punctis, *thorah*, et sine dubio Septuaginta Interpretes legerunt *thorah*, id est, legem; neque obstat quod *thorah* in fine habeat litteram he, et *thivare* habeat litteram *aleph*; nam ille sunt litteræ permutabiles, et sæpe una ponitur pro alia. Porro græca exemplaria variant, ut Chrysostomus nolavit, et alia habent, *propter nomen tuum*; alia, *propter legem tuam*; quæ lectio optima est, et eam habent S. Hilarius, S. Hieronymus, S. Augustinus et S. Gregorius in commentariis hujus loci; neque difficile fuit in græco textu ponere *nomen*, pro *lege*, cum in græco idiomate *nomen* et *lex* isdem fere scribantur litteris. Itaque lectio latina Vulgatæ editionis omnino conservanda est, cum a vero textu hebraico et græco non discordet, et habeatur in commentariis sanctorum Patrum, et sensum optimum faciat. Verbum *sustinui* in hebraico et græco clarius est: significat enim *expectare*, sive *sperare*, quod etiam declaratur in verbis sequentibus hujus Psalmi.

peccatis, sive peccatorum penis prematur, in Dei adjutorio confidat. « A custodia matutina usque ad noctem, » id est, tota die, a summo mane, usque ad noctem extremam, ita ut nullo tempore desinat sperare in Domino. Dicitur autem *custodia matutina*, sive *vigilia matutina*, tempore auroræ; nam veteres dividebant noctem in quatuor partes, quarum quælibet tres horas continebat; et dicebantur custodie, sive vigiliæ, quia custodes, sive vigiles civitatum vel castrorum, tribus horis vigilando custodiebant civitatem sive castra, ac deinde tradebant alteri officium vigilandi et custodiendi. *Custodia igitur matutina* est tempus a nona hora noctis usque ad exortum solis. In codice hebraico et græco bis repetitur *custodia matutina*, et in hebræo non habetur, *usque ad noctem*. Ex quo videtur latina Vulgatæ editio partim esse mutila, partim redundans, cum non habeat bis, a *custodia matutina*, ut habet hebraica veritas; et habeat, *usque ad noctem*, quod non habet eadem veritas hebraica. Sed si quis diligenter omnia consideret, videlicet lectionem latinæ Vulgatæ editionis cum hebraica veritate plane congruere. Nam S. Hieronymus ex hebræo ita reddidit: *A custodia matutina usque ad custodiam matutinam*, et Vulgatus latinus interpres hoc ipsum significavit, cum posuit: « A custodia matutina usque ad noctem; » non enim dixit: *A custodia matutina usque ad vesperam*, quasi per diem tantum, et non per noctem sperare debeamus in Deo, sed *usque ad noctem*, totam videlicet, quæ terminatur in custodiam matutinam, sive auroram, quæ in Evangelicis dicitur quarta vigilia noctis. Itaque idem est, ac si dixisset: *A summo mane usque ad summam noctem*, sive ab initio diei, usque ad finem noctis; et hoc modo acceperunt hanc sententiam Chrysostomus et Euthymius, qui scripserunt admoneri hoc loco fideles, ut tota die et tota nocte sperent in Domino. Ratio cur tota die et nocte sperandum sit, duplex est: una, quia semper in periculis versamur, nec est momentum in quo Dei auxilio non egamus; altera, quia in omni tempore licet sperare in Domino, et semper accepta est conversio et penitentia, sive id fiat mane, id est, in adolescentia, sive in meridie, id est, in virilitate, sive ad vesperam, id est, in senectute, et sive fiat de die, id est, tempore prosperitatis, sive de nocte, id est, tempore adversitatis. Sic textum hebraicum paulo aliter distingui, quam textum græcum vel latinum; sed quoniam id accidit ex punctis recensis a Rabinis additis, non est difficile, remotis punctis, distinctionem eandem in codicibus omnibus invenire. Fator quidem græcos codices, qui habent: *A custodia matutina usque ad noctem*, a *custodia matutina speret Israel in Domino*, non omnino concordare cum codice hebraico, et cum latina Vulgatæ editione; sed credibile est in codice græco aliquid redundare, quod forte re-

D visio
noctis in
quatuor
partes
apud ve-
terea.

Profundum miseriarum in David.

lictum est ex adjunctione alicujus alterius versionis, ad versionem Septuaginta Interpretum. Forlasse etiam variæ sunt lectiones editionis græcæ: nam Chrysostomus videtur omnino legisse in codice græco, ut nos legimus in latino.

Vers. 7. **7. QUIA APUD DOMINUM MISERICORDIA, ET COPIOSA AFUD EUM REDEMPTIO.**

Reddit rationem cur oporteat semper in Deo confidere, et simul prædicat redemptionem generis humani, quæ futura erat per Jesum Christum Dominum nostrum. Merito sperare possumus in Domino tota die et nocte, quoniam apud ipsum « misericordia est. » Sunt quidem extra Deum opera misericordiæ; unde dictum est: « Misericordia Domini plena est terra, » et alibi: « Misericordia tua usque ad nubes; » est etiam in piis hominibus participatio quædam misericordiæ; sed ipsa misericordia apud Deum tantummodo reperitur, inque solo ejus sinu requiescit, misericordia enim miseras tollit: quis autem potest miseras tollere, nisi qui miser esse non potest? quis potest defectus omnes curare, nisi qui defectu omni caret, et omnipotens est? Deo soli proprie convenit, quod idem Propheta dicit: « Tu, Domine, suavis et mitis, et multa misericordiæ omnibus invocantibus te. » Itaque rectissime sancta mater Ecclesia in precibus Deum appellans dicere solet: « Omnipotens et misericors Deus; » neque solum sperare debemus in Deum, quoniam apud eum « misericordia est, » sed etiam quoniam apud eundem « copiosa redemptio est; » nam misericordia Dei, quæ generi humano misereri decreverat: ut justitiæ quoque satisficeret, invenit ipsa pretium magnum, sanguinem videlicet Unigeniti, qui redimeret copiosissime omnes omnino captivos. Potuit enim homo seipse vendere sub peccato, et a divina justitia subici diabolo tanquam tortori, cui homo consenserat ad peccatum; sed non potuit illo modo seipse redimere, neque de potestate diaboli erui. Ergo quod homo non potuit, misericordia divina fecit, ut per san-

guinem Unigeniti fieret. Sed hæc redemptio apud Deum erat, cum Psalmus iste scriberetur, id est, in consilio et decreto Dei; nunc autem « misericordia Domini plena est terra, » quando quotidiæ pretium illud in redemptionem captivorum expenditur, unde ab Apostolo dicitur: « Empti estis pretio magno, glorificate et portate Deum in corpore vestro, » I Cor. vi; et clarius a B. Petro: « Non corruptilibus auro, vel argento redempti estis, sed pretioso sanguine quasi Agni immaculati et incontaminati Christi, » I Petri i. Dicitur autem hæc redemptio copiosa, tum quia « propitiatio est pro peccatis nostris, » et non tantum nostris, sed etiam totius mundi, » I Joan. ii; tum quia non solum hoc pretio redimimur a captivitate, sed etiam evheimur ad participationem hereditatis et regni, ut simus « hæredes Dei, cohæredes autem Christi, » Rom. viii.

8. ET IPSE REDIMET ISRAEL EX OMNIBUS INQUI- TATIBUS EIUS. Vers. 9.

Redemptio quæ erat apud Deum, tum plane manifestabitur, cum redimetur Israel, id est, populus Dei, non ut Judæi carnales expectant a potestate regum temporalium, sed ab omnibus iniquitatibus suis. Quod angelus de Jesu Christo exposuit, cum ad S. Joseph ait, Matth. i: « Vocabis nomen ejus Jesum: ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum. » Hæc redemptio jam quidem inchoata est, sed perfectissime complebitur in die novissimo, cum liberabimur non solum a peccatis, sed etiam a penis omnibus peccatorum, et a periculo deinceps peccandi, quod significavit David in Psal. cii, cum ait: « Quantum distat ortus ab occidente, longe fecit a nobis iniquitates nostras; » et initio Psalmi: « Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis, qui sanat omnes infirmitates tuas, qui redimit de interitu vitam tuam, qui replet in bonis desiderium tuum, » etc.; et perspicue Daniel cap. ix: « Ut consummetur prevaricatio, et finem accipiat peccatum, et deleatur iniquitas, et adducatur justitia sempiterna. »

PSALMUS CXXXI

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. *Canticum graduum David.*

Domine, non est exaltatum cor meum: neque elati sunt oculi mei.

Neque ambulavi in magnis, neque in mirabilibus super me.

2. Si non humiliter sentiebam, sed exaltavi animam meam:

Sicut ablactatus est super matrem suam, ita retribuit in anima mea.

V. s. h. — *Canticum graduum David.*

Domine, non est exaltatum cor meum, neque elati sunt oculi mei.

Et non ambulavi in magnis, et in mirabilibus super me.

Si non proposui, et silere feci animam meam:

Sicut ablactatus super matrem suam: ita ablactetur super me anima mea.

3. Speret Israel in Domino, ex hoc nunc et usque in sæculum. Expecta, Israel, Dominum: amodo et usque in æternum [h. in sæculum].

Argumentum. — Contestatur de animo humili et demisso suo auctor, et quod alienissimus sit ab omni insolentia et elatione, contra potius se totum a Deo pendere.

1. Canticum ascensionum, Davidis carmen.

Jova, non effert se cor meum, neque elati sunt oculi mei, nec versor in rebus magnis et altioribus me.

2. Si non (i. e. certe) complanavi et conspecui animam meam; ut infans ablactatus apud matrem suam, ut infans ablactatus, sic apud me est anima mea.

3. Expecta, Israel, Jovam, ex nunc et usque in sempiternum.

NOTE.

Vers. 2. Maurer: Quemadmodum qui a lacte depulsus est puer ubera non amplius appetit, sic ego eorum, quæ olim ardentissime cupiveram, desiderium omne nunc deposui. Hengstenberg: Tam expertus sum omnis fastus et superbiæ, quam puer recens ablactatus; in ea enim ætate nihil adhuc esse potest superbiæ elatum et superbum, et imprimis ablactationis tempore, quo infans miserimè esse solet. Alius: Si non quietam et docilem servavi animam meam sub manu tua, ut est ablactatus infans super sua matre, quemadmodum ablactatus matris lacte privatur, ita sit apud me anima mea, tua careat gratia et auxilio. — Vers. 3. Alius, speret Israel in Jova, etc.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CXXX.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Canticum Graduum.

Cantat in hoc Psalmo David humilitatis suæ virtutem, et cantat non coram tribus, aut quatuor hominibus, sed in theatro orbis terræ; et tamen cum hoc sit vehementer se laudare, non facit contra præceptum illud Prov. xx: « Laudet te alienus, et non os tuum; extraneus, et non labia tua. » Siquidem, ut laudare se turpe est, cum absque necessitate id fit; sic non se laudare, quando necessitas id requirit, stultum est. Itaque B. Paulus, qui dixerat: « Non qui seipsum commendat, ille probatus est, sed quem Deus commendat, » seipse mirifice commendavit in II ad Corinth. cap. x, quia vidit id necessarium esse ad pseudoapostolorum calumnias retundendas. David igitur in hoc Psalmo humilitatis virtutem sibi ipse tribuit, quoniam sepe accusatus fuerat superbiæ et ambitionis, a quo vitio maxime abhorrebat. Lib. I Reg. cap. xvii, dicit ad eum frater ejus: « Ego novi superbiam tuam et nequitiam cordis tui; » lib. eodem cap. xxii et alibi, sepe Saul queritur de Davide, quod illi insidiaretur; et lib. II Reg. cap. xvi, Semei, maledicens Davidi, objicit et quod regnum Saulis invaserit. David igitur ad ejusmodi calumnias defendendas Deum vocat in Iestem summæ suæ humilitatis, ac modestiæ singularis. Præterea, etiamsi nulla calumnia præcessisset, poterat humilitatem suam prædicare, non ut virtutes suas jactaret, sed ut ostendere se, quamvis robore, potestate, sapientia, et opibus omnibus hominibus sui temporis in Palestina excelleret, tamen non in suis virtutibus fiduciam unquam posuisse, et ideo debere omnes alios ad ipsius exemplum in solo Deo sperare ut in fin. Psalmi dicitur. Est autem hic Psalmus ex Gradualibus unus, quoniam docet in quo humilitas vera consistat, et nulla est via securior ad ascendendum, humilitate, dicente Domino: « Omnis qui se humiliat, exaltabitur. »

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 4. DOMINE, NON EST EXALTATUM COR MEUM, NEQUE ELATI SUNT OCULI MEI. Deum ipsum alloquitur, quem nemo fallere potest; dicit autem coram Deo se vitio superbiæ nunquam fuisse obnoxium, sive cor internum,

Sive signa oculorum externa considerentur. Multi

enim oculos superbi sunt in corde suo, magni se estimantes : tamen extrinsecus humilitatem simulant; multi etiam non minus elato supercilio despiciunt proximos suos, quam eos corde tumido atque inflato contemnant. David autem neque cor elatum, neque elatos oculos gerebat; sed erat humilis corde, et eam humilitatem oculis praeferbat.

Vers. 2. 2. NEQUE AMBULAVI IN MAGNIS, NEQUE IN MIRABILIBUS SUPER ME.

Dixit de superbia cordis et oculorum : nunc addit de superbia verborum et operum : aliqui enim jactant se posse facere, vel fecisse, aut esse facturos majora et mirabiliora, quam revera possint; et hoc modo ambulant, sive ascendunt super se inter loquendum; aliqui etiam reipsa presumunt aggredi opera quae superant vires ipsorum, et isti ambulant, sive ascendunt supra seipsum opere et factis. David autem stabat in gradu suo, in vera humilitate fundatus, et ideo neque loquendo, neque operando ambulabat super seipsum in magnis et mirabilibus, id est, neque gloriabatur se magna et mirabilia fecisse supra vires suas; neque tentabat facere, quae sciebat se non posse perficere.

Vers. 3. 3. SI NON HUMILITER SENTIEBAM, SED EXALTAVI ANIMAM MEAM.

Vers. 4. 4. SICUT ABLACTATUS EST SUPER MATRE SUA : ITA RETRIBUTIO IN ANIMA MEA.

Non contentus Propheta ipsi Deo, qui corda scrutatur, dixisse se ab omni superbia semper abhorruisse, id ipsum confirmat juramento execratorio, ut tanto major fides ipsius verbis ab omnibus habeatur. Dicit igitur : « Si non humiliter sentiebam » de me ipso, « sed exaltavi animam meam; » vel, ut significantius loquitur textus originalis : *Si non composui me ad aequalitatem cum ceteris, sed supra ceteros me extuli.* « Sicut ablactatus est super matre sua, » id est, sicut infans recens ablactatus manet in sinu, vel super genua matris suae, maestus et plorans, quia privati est dulcedine lactis, quae pro illo tempore summe deliciae ipsius erant : « ita retributio in anima mea » sit, id est, sic anima mea priveret dulcedine consolationis divinae, quae meae potissime ac pene sole deliciae sunt. Quantum sit hoc supplicium, quod sibi Propheta sanctissimus imprecat, soli illi intelligere possunt, qui eodem spiritu repleti gustaverunt quam dulcis sit Deus. Quod enim David nihili faceret opes et delicias terrenas, et ipsam regiam celsitudinem ac majestatem, praemore divinae suavitatis, Psalmi ab ipso compositi, tanquam amatoriae cantica, manifeste testantur. « Quam magna, inquit *Psal. xxx.* multitudo dulcedinis tuae, Domine, quam abscondisti timentibus te ! » et rursum *Psalm. xxxiii.* « Gustate et videte, quoniam suavis est Domi-

nus; » et *Psalm. xxvi.* « Tibi dixit cor meum » exquisivit te facies mea, faciem tuam, Domine, requiram, ne avertas faciem tuam a me; » et *Psalm. lxxvi.* « Renuit consolari anima mea, memor fui Dei, et delectatus sum; » et *Psalm. lxxxv.* « Laetifica animam servi tui, quoniam ad te, Domine, animam meam levavi; quoniam tu, Domine, suavis et mitis; » et *Psalm. ciii.* « Ego vero delectabor in Domino; » et *Psalm. lxxii.* « In velamento alarum tuarum exultabo, adhesit anima mea post te; » denique in *Psalm. lxxii.* « Quid mihi est in caelo, et a te quid volui super terram, Deus cordis mei, et pars mea Deus in aeternum? » et *ibid.* : « Mihi autem adherere Deo bonum est, » quasi dicat : Quae sunt alii bona quaecumque, sive in caelo, sive in terra; « mihi adherere Deo » summum « est bonum, » ipse Deus est cordis mei, ipse pars, haereditas, portio, omne meum bonum, ipso uno contentus sum, et in aeternum ero. Cum ergo David humilis et simplex, quasi infans lactaneus, in lacte divini amoris omne suum bonum haberet, non poterat sibi majus aliquod malum impreari, quam ut fieret sicut infans ante tempus ablactatus, qui consolationem nullam admittit, cum se ab uberibus matris removeri videt. Quod attinet ad verba, illud, *si exaltavi animam meam*, ex hebraeo vertit S. Hieronymus, *si silere feci animam meam*. Sed Septuaginta non legerunt *דַּרְסַחְתִּי*, quod est *silere feci*, sed *דַּרְסַחְתִּי*, quod est *exaltavi* : nam litterae *ד* et *ח* in hebraeo simillime sunt; neque dubitare debemus quin libros correctores habuerint Septuaginta Interpretes, quam S. Hieronymus habuerit. Sic etiam : « Ita retributio in anima mea, » S. Hieronymus ex hebraeo reddit, *ita ablactata ad me anima mea*. Sed in hebraeo eadem vox *ablactatum* et *retributionem* significat, punctis paululum immutatis : nam *גַּמֹּל* *gamul* est *ablactatus*, *גַּמֹּל* *gamul*, *retributio*. Igitur Septuaginta, ubi habetur *ablactatus*, legerunt *gamul*; ubi habetur *retributio*, legerunt *gamul*. S. Hieronymus autem utrobique legit *gamul*; sed lectio Septuaginta, cui concordat nostra Vulgata editio, est longe melior, tum quia vix intelligi potest quid sit, *ita ablactata ad me anima mea*; tum quia secundum lectionem Septuaginta habetur in hebraeo elegantissima alius vocis *retributionis* ad vocem similem *ablactati*.

5. SPERET ISRAEL IN DOMINO EX HOC NUNC ET USQUE IN SECLUM. **Vers. 5.**

Ex hac Psalmi conclusione intelligi potest quod tendat illa humilitatis praedicatione : non enim vir vere humilis propositum habuit se laudandi, sed admonendi populum suum quam parum de se praesumere, et quam nullum in Deo confidere debeat. Ait igitur : « Speret Israel in Domino, » id est, si ego rex et propheta, non me effere audeo propter potentiam et sapientiam, neque de me ipso praesumo, sed omnem spem meam in

Deo collocatam habeo, certe par est, ut populus meus Israel, qui etiam populus Dei est, non se existimet aliquid esse, cum nihil sit, neque in

viribus suis confidat, sed speret in Domino, et non hodie solum, aut cras, sed omni tempore speret.

PSALMUS CXXXII

SECUNDUM HEBRAEOS.

V. v. — 1. *Canticum graduum.*

Memento, Domine, David, et omnis mansuetudinis ejus :

2. Sicut juravit Domino, votum vovit Deo Jacob :

3. Si introiero in tabernaculum domus meae, si ascendero in lectum strati mei :

4. Si dederò somnum oculis meis et palpebris meis dormitionem,

5. Et requiem temporibus meis, donec inveniam locum Domino, tabernaculum Deo Jacob.

6. Ecce audivimus eam in Ephrata : invenimus eam in campis silvae.

7. Introibimus in tabernaculum ejus : adorabimus in loco, ubi steterunt pedes ejus.

8. Surge, Domine, in requiem tuam, tu et arca sanctificationis tuae.

9. Sacerdotes tui induantur justitiam, et sancti tui exultent.

10. Propter David servum tuum, non avertas faciem Christi tui.

11. Juravit Dominus David veritatem, et non frustrabitur eam : De fructu ventris tui ponam super sedem tuam.

12. Si custodierint filii tui testamentum meum, et testimonia mea haec, quae docebo eos :

Et filii eorum usque in saeculum sedebunt super sedem tuam.

13. Quoniam elegit Dominus Sion : elegit eam in habitationem sibi.

14. Haec requies mea in saeculum saeculi : hic habitabo, quoniam elegi eam.

15. Viduam ejus benedicens benedicam : pauperes ejus saturabo panibus.

16. Sacerdotes ejus induam salutari : et sancti ejus exultatione exultabunt.

17. Illuc producam cornu David : paravi lucernam Christo meo.

18. Inimicos ejus induam confusione : super ipsum autem effloreat sanctificatio mea.

V. s. h. — *Canticum graduum.*

Memento, Domine, David, et omnis afflictionis ejus.

Qui juravit Domino, votum vovit Deo [*h. potenti*] Jacob.

Si intravero in tabernaculum domus meae, si sederò [*h. ascendero*] super lectum straminis [*h. stratus*] mei.

Si dederò somnum oculis meis, et palpebris meis dormitionem.

Donec inveniam locum Domino : tabernacula [*al. tabernaculum*] Deo [*h. potenti*] Jacob.

Ecce audivimus illum in Ephrata : invenimus illum in regione saltus.

Intremus in tabernacula [*al. tabernaculum*] ejus : adoremus scabellum pedum ejus.

Surge, Domine, in requiem tuam, tu et arca fortitudinis tuae.

Sacerdotes tui induantur justitia, et sancti [*h. misericordes te*] tui laudent.

Propter David servum tuum, ne avertas faciem Christi tui.

Juravit Dominus David veritatem, non [*al. et non*] avertetur ab ea :

De fructu ventris tui ponam super sedem tuam [*h. thronum tuum*].

Si custodierint filii tui pactum meum, et testificationem meam quam docuero eos :

Et filii eorum usque in aeternum, sedebunt super thronum tuum.

Quoniam elegit Dominus Sion : desideravit eam in habitaculum suum [*h. sibi*].

Haec est requies mea in sempiternum : hic habitabo, quia desideravi eam.

Venationem ejus benedicens benedicam : [*al. add. et*] pauperes ejus saturabo pane.

Sacerdotes ejus induam salutari, et sancti [*h. misericordes*] ejus laude laudabunt.

Ibi oriri faciam cornu David : paravi lucernam Christo meo.

Inimicos ejus induam confusione : super ipsum autem floreat diadema ejus.

Argumentum. — « Hunc Psalmum nonnulli in dedicationem templi Salomonici, alii in templi secundi inaugurationem... referunt Salomonis aetati repugnat, quod tristior est Psalmi sonus; cf. imprimis vers. 15. De Serubabelis aetate quominus cogites, obstat vers. 10, ubi *regem* intelligendum esse clarissime perlicet ex vers. 11, 12, 17, 18... Nos igitur compositum putamus carmen iis temporibus, quibus res Judaeorum ad finem vergere coeperant, fortasse in Josiam regem post inaugurata ab illo Jovæ sacra ad praescriptum legis Mosicae nuper inventa. » Maurer. Stropha quatuor: vers. 1-5, Davides constituit locum stabilem condere arcam sacra; vers. 6-9, propositum peregit; vers. 10-12, promissa tunc facta Davidi utinam Jovæ non praestet; vers. 13-18, nam Sionem sedem suam sempiternam, regisque populique florentissimum per omnes aetates statum esse voluit.

1. Canticum ascensionum.

Memento, Jovæ, Davidi
omnis ærumnæ ejus.

2. Qui juravit Jovæ,
vovit Forti (Deo) Jacobi :
3. « Si (certe non) ingrediar tentorium domus meæ (domum meam),
non conscendam lectum stratorum meorum;
4. Non dabo somnum oculis meis,
palpebris meis soporem :
5. Donec invenero locum pro Jovæ,
aedes pro Forti (Deo) Jacobi. »
6. « En, audivimus eam (arcam) esse in Ephrata,
invenimus eam in campis Jaar.
7. Eamus igitur ad aedes ejus (Jovæ),
prosternamus nos ad scabellum pedum ejus (arcam).
8. Surge, Jovæ, ad quietem tuam (locum quietis tuum),
tu et area potentiae tuæ.
9. Sacerdotes tui vestiant se justitia,
et pii tui lætas voces tollant. »
10. Propter Davidem, servum tuum,
ne repellas faciem uncti tui.
11. Juravit Jovæ Davidi veritatem,
non recedet ab illa :
« De fructu ventris tui collocabo in solio tibi (successorem).
12. Si observent filii tui fœdus meum,
et præcepta mea, quæ docui eos,
etiam filii eorum in sempiternum sedebunt in solio tibi. »
13. Nam elegit Jovæ Sionem,
voluit esse habitaculum sibi (dicens) :
14. Hæc est quies (ad quietem sedes) mea in sempiternum,
hic habitabo, nam volui eam.
15. Cibos ejus (Sionis) benedicam (abundantes reddam),
pauperes ejus satiabo pane.
16. Et sacerdotes ejus vestiantur salute,
et pii ejus (faciam ut), lætas voces tollant.
17. Ibi (Sione) germinare faciam cornu Davidis,
Parabo lucernam (prosperitatem) uncto (regibus) meo.

18. Hostes ejus vestiam pudore,
et in ipso (uncto) micabit (gloriose splendescet) diadema ejus.

NOTE.

Vers. 1. Omnem recordare laborem et sollicitudinem, quibus Davides se ipsum afflixit cultus tui restituendi causa : cf. I Paral. xiii, 3; II Sam. vi, 9. Alexandrinus, quasi legerit *anevatho*, vertit *mansuetudinis*, quo pietatem ac religionem videtur intellexisse. — Vers. 5. Donec sedem stabilem condidero arcae sacrae. — Vers. 6. *Ephrata*, i. e. in finibus Ephraimitarum, puta silunte. *Campis Jaar*, i. e. in Kiriath-Jearim oppido (I Sam. vii, 1; II Sam. vi, 2). Verba Davidis continuantur. — Vers. 7. *Eamus* in Ephrata et in campos Jaar, ubi est arca, invitaturi Jovam ad occupandam sedem Sioniam : ita Maurer. Alius : Olim inveniebamus arcam in Ephrata, etc.; nunc vero eamus in montem Sionem, sedem arcae stabilem. — Vers. 9. *Justitia*, salutis et felicitatis causa. Maurer, *salute*, ad parallelismum. Alii, *ornatu sacro*, quod friget. Hic absolvuntur Davidis verba. — Vers. 10. Accedit jam ad id, cujus causa Davides de Jovæ sacris merita lucisque laudaverat. *Uncti tui*, regis aliiquis, Davidis successoris. — Vers. 15. *Cibos*. Vulgatus, qui vertit *viduam*, *χρῆμα* pro *βίζαν* legit in cod. Alexandrino vetusto. — Vers. 18. *Ejus* : Maurer, *sum*, puta hujusque uncti (regis); Hengstenberg : *Davidis*. Vulg. *sanctificatio mea*, a *natar*, *separavit*, a *communi usu segregavit*; fortasse intellexit laminam auream summi pontificis, in qua scriptum : *Sanctum Domino*, ut rex ille simul sit sacerdos, quod de Messia verum est.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CXXXI.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Canticum Graduum.

Psalmum hunc vel Salomon composuit, cum, aedificato templo, intulit arcam Domini in locum ei preparatum, vel certe compositum a Davide, sibi quoque datum ad condendam post templi aedificationem Salomon cecinit : id perspicuum est tum ex fine cap. vi in lib. II *Paralipomenon*, tum ex tota serie hujus Psalmi, ad præcipuum ex illis verbis : « Propter David servum tuum, non avertas faciem Christi tui. » Continet autem ad litteram Psalmus hic, primo, commemorationem ardentissimi desiderii, quo tenebatur David aedificandi templi; secundo, petitionem ad Deum, ut stabiliret regnum in domo David, ut sanctificentur ministri Domini, et alia id genus, juxta promissiones Dei, quas multo ante David acceperat. Numerator hic Psalmus inter Graduales, tum quia cani debebat a populo redeunte a captivitate, ut exercitaretur ad imitandum desiderium Davidis, et diligentiam Salomonis in templo reedificando; tum, ut admoneretur spiritualis peregrinus quanto fervore flagrare debeat in aedificando spiritali templo, tum in corde suo, tum in caelesti Hierusalem, cum pro templo lapideo, in quo arca lignea locum quietis acceptora erat, tam ingenti desiderio arserit cor Davidis, et sumptus prope infinitos fecerit Salomon, et tantos labores susceperint longissimo tempore multa hominum millia. Nam, ut legitur in lib. III *Reg.* cap. iii, erant octoginta millia latomorum, et septuaginta millia portantium onera, et tria millia trecenti prefecti operum. Neque tamen supervacanea aut nimia dicenda sunt, cum ad illius honorem pertineant, cujus magnitudinis non est mensura vel finis.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. MEMENTO, DOMINE, DAVID, ET OMNIS MANSUETUDINIS EJUS.

Verba Salomonis hæc sunt, qui Deum orat per merita patris sui David. « Memento, » inquit, Davidis amici tui, et meritorum ejus inter que præcipuum fuit studium mansuetudinis. Illud, *memento*, non arguit oblivionem in Deo, sed significat Deum, quando non miseretur filiorum viri justi, ita se gerere quasi non recordaretur, quid apud se vir ille justus meruerit. Nihil igitur isto modo loquendi significatur, nisi Deum orari velle

Deus ora-
ti vult per merita hominum justorum, et propter eadem

merita multa concedere, que alioqui minime concessisset. Id cognosci potest ex lib. III *Reg.* cap. xi, ubi Deus per Prophetam loquitur ad Hieroboam, ac dicit se valde irritatum esse peccatis Salomonis, sed tamen conservaturum illi regnum omnibus diebus vite suæ, « propter David servum suum, qui custodivit mandata et præcepta sua; » ex quo loco apparet orationem hujus Psalmi fuisse exauditam. Meminit autem Salomon mansuetudinis Davidis, omissis aliis virtutibus, tum quia mansuetudo in Davide potissimum eluxit, ut patuit ex eo quod noluit Saulem occidere, cum posset, cum tamen ab eo sine ulla

per merita hominum justorum.

Davidis mansuetudo.

causa quaereretur ad mortem, lib. I *Reg.* xxiv; tum etiam quia mansuetudo mirabiliter placet in oculis Dei, quia individua comes est humilitatis et charitatis, et quia similem facit hominem Deo, qui «suavis et mitis est, et multa misericordiae omnibus invocantibus eum,» *Psalm.* lxxxv. Itaque ante Davidem, Moses amicus Dei maximus fuit, quia «mitissimus erat super omnes homines,» *Num.* xii; et post Davidem Christus Dominus, plenus gratia et veritate, non aliam virtutem magis in se imitandam esse docuit, cum ait: «Discite a me, quia mitis sum et humilis corde,» *Matth.* xi. Neque repugnat mansuetudini Davidis, vel Moysi, quod uterque multos homines occiderit; neque mansuetudini Christi, quod egerit ex templo ementes et vendentes, mensasque eorum subverterit: nam mansuetudo non est contraria iustitiae; imo soror est zeli honoris Dei; et qui facile tolerat injurias proprias, quod est mansuetudinis, aptior est ad vindicandas injurias Dei et proximi, tum quia omnes vident eum non moveri ex affectu proprio, sed ex solo iustitiae zelo; tum quia oblitus quodam modo sui, totus occupari potest in Dei honore querendo et propagando. S. Hieronymus ex hebraeo verit: *Memento, Domine, David, et amnis afflictionis ejus.* Sed vox hebraica עניו, quam hebraei *humilitari eum* reddere solent, potest eum aliis punctis legi *hnanavatho*, quod significat, *mansuetudinis ejus*; et sic legerunt Septuaginta Interpretes.

Vers. 2. 2. SICUT JURAVIT DOMINO, VOTUM VOVIT DEO JACOB.

Vers. 3. 3. SI INTROIERO IN TABERNACULUM DOMUS MEAE, SI ASCENDERO IN LECTUM STRATI MEI.

Vers. 4. 4. SI DEDERO SOMNUM OCVLIS MEIS, ET PALPEBRIS MEIS DORMITATIONEM.

Vers. 5. 5. ET REQUIEM TEMPORIBUS MEIS, DONEC INVENIAM LOCUM DOMINO, TABERNACULUM DEO JACOB.

Effectum exponit Salomon mansuetudinis et humilitatis David patris sui: quoniam enim mitis erat et humilis corde, indignum putabat ut ipse haberet domum ad habitandum, et lectum ad quiescendum; et arca Dei non haberet sedem stabilem, templum videlicet, in quo honorifice permaneret, sed huc et illuc transferretur: propterea juravit et vovit se non intraturum domum suam, nec in lectum ascensurum, imo etiam neque extra lectum dormitaturum, aut quietem ullam capturum, donec inveniret locum quietis arcae Dei. Quando David hoc votum voverit, non habetur expresse in divinis litteris; sed tamen colligi videtur ex lib. II *Reg.* vii, ubi David dicit ad Nathan prophetam, se constituisse aedificare templum Domino, eo quod erubesceret ipse habitare in domo cedrina, dum arca Dei maneret in tentorio. Sed eadem nocte jussit Deus per Nathan significari Davidi, non velle ut ipse aedificaret templum, sed hanc provinciam filio suo reliqueret;

quod ipsum repetit ipse David in lib. I *Paralip.* cap. xlii et xxxviii. Sed questio est, quid proprie David voverit. Qui Hebraeos sequuntur, existimant Davidem ignorasse ubi Deus vellet sibi erigi templum, et ideo voluisse se non accepturum ullam quietem, donec sibi a Deo locus templi revelaretur; ac ne nimis longo tempore cogant Davidem extra domum sub dio manere, addunt hoc votum susceptum fuisse a Davide, quando vidit angelum percipientem populum, et illo ipso die revelatum ei fuisse per Gad prophetam velle templum sibi aedificari in area Ornan Jebusei in monte Moria, II *Reg.* cap. xxiv. Sed ista sine fundamento dicuntur, et ad fabulas Rabinorum forsasse rejici possunt: non enim de situ templi, sed de ipso tempore aedificando sollicitus erat David; neque vovisset quod non erat in sua potestate, quale est, habere Dei revelationem, sed quod ipse praestare poterat suo sumptu et labore. Quando igitur dicit: «Donec inveniam locum Domino,» per locum non intelligitur situs, sed templum, quod erat futurum locus, id est, habitaculum Dei: quod explicatur per vocem sequentem, «tabernaculum Deo Jacob,» id est, donec tale templum exstruxerit, ut in eo digne possit arca Domini collocari. Verum est quidem situm templi fuisse a Deo demonstratum Davidi, ut dicitur in II *Paralip.* cap. iij; sicut etiam demonstrata fuerant omnia, quae ad templum pertinebant, ut dicitur I *Paralip.* cap. xxviii: «Omnia, inquit, venerunt scripta manu Domini ad me;» sed nulla fit eo loco mentio juramenti, aut voti; neque vero, si David juravit se non ingressurum in domum suam, donec exstrueret templum, periculum non nimis diu pernoctaret sub dio; verba enim illius juramenti amplificationem continent Scripturae divinae familiaris: proprie autem significant sollicitudinem magnam rei faciendae. Simile est illud in I *Psalm.*: «Sed in lege ejus meditabitur die ac nocte;» et illud *Psalm.* xxxiii: «Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus ejus in ore meo;» et clarius *Isai.* cap. lxii: «Super muros tuos constitui custodes, tota die et tota nocte in perpetuum non tacebunt;» et *Prov.* cap. vi, praescribit Salomon talem sollicitudinem ei, qui promisit aliquid proximo suo, qualem hoc loco tribuit Davidi, dicens: «Discede, festina, suscita animum tuum, ne dederis somnum oculis tuis, nec dormitent palpebrae tuae.» Simile est illud in Testamento novo: «Oportet semper orare, et nunquam desicere,» *Luc.* cap. xviij; et cap. xxi: «Vigilate itaque omni tempore orantes.» Neque enim ista significant omni hora et omni momento esse orandum, sed habendam esse orationem in maximis negotiis, et non permittrandam ut ab aliis terrenis occupationibus impediatur. Sic igitur juramentum illud intelligimus: «Si introiero in tabernaculum domus meae,» id est, juro me non intraturum in domum meam,

David
quid vo-
vavit

ita ut obliviscar domus Dei aedificandae. «Si ascendero in lectum strati mei,» id est, juro me non ascensurum in lectum strati mei, ita ut non cogitem de lecto, id est, de loco templi, ubi proprie arca Domini requiescit. «Si dederis somnum oculis meis, et palpebris meis dormitationem,» id est, juro me non dormitaturum, neque dormitaturum, ita ut non vigilem circa templum Domini erigendum; et requiem temporibus meis,» id est, juro me non compositurum caput meum ad quiescendum, ita ut quiescam a sollicitudine domus Domini preparandae. Quod juramentum et votum, quod in se fuit, accuratissime adimplevit, ut intelligi potest ex verbis ejus, I *Paralip.* cap. xxix: «Ego, inquit, totis viribus meis preparavi impensas domus Domini Dei mei: aurum ad vasa aurea, argentum in argentea, aes in aenea, ferrum in ferrea, lignum in lignea; et lapides onychinos, et quasi stibinos, et diversorum colorum, omnemque pretiosum lapidem, et marmor Parium abundantissime, et super haec, quae obliui in domum Dei mei, de peculio meo aurum et argentum in templum Dei mei, exceptis his, quae preparavi in aedem sanctam, tria millia talenta auri de auro Ophir, et septem millia talentorum argenti probatissimi ad deaurandos parietes templi.» Ac praeter has ingentes opes, paravit etiam idem David descriptionem omnium partium templi, atriorum, porticum, conaclarum, exedarum et similium rerum, ac praeterea omnium ornamentorum, ut habetur I *Paralip.* cap. xxviii. Haec omnia typi fuerunt, ac figure veri Davidis Christi, qui ut templum vivum et tabernaculum aeternum Deo pararet, pernoctans in oratione, vere non intrabat in domum suam, neque ascendebat in lectum suum, neque dabat oculis somnum, neque temporibus requiem; et non corruptilibus auro, vel argento, sed pretioso sudore, ac sanguine pretiosissimo paravit sibi «gloriosam Ecclesiam non habentem maculam, neque rugam,» et civitatem illam aedificavit in caelis, quam vidit S. Joannes in Apocalypsi ornatam «omni lapide pretioso,» *Apoc.* cap. xxi. Ex his denique unusquisque nostrum intelligere debet, quanta vigilania, sumptu et labore sit opus, ut in corde nostro templum Domino erigamus.

Vers. 6. 6. ECCE AUDIVIMUS EAM IN EPHRATA, INVENIMUS EAM IN CAMPIS SYLVAE.

Adfert rationem, cur David optaverit templum Domino aedificare, quoniam arca Domini sedem propriam et stabilem non habebat. «Ecce, inquit, audivimus eam,» arcam videlicet, fuisse «in Ephrata,» id est, in terra Ephraim, quando videlicet erat in Silo tempore Samuelis, I *Reg.* iv; deinde «invenimus eam in campis sylvae,» I *Reg.* cap. vi, quando dimissa a Philistaeis inventa est in agro Josue Bethsamite, quem esse locum sylvosum perspicuum est ex proxima civitate Caria-

thiarum, quo fuit transportata ex agro Josue: nam *Cariathiarum* dicitur civitas sylvaram. Sed singula verba consideremus: per pronomen *eam*, dicimus significari arcam, ut Chrysostomus, Euthymius et alii docent; tametsi enim antea nominata non fuerit, tamen significata est implicite in illis verbis: «Donec inveniam locum Domino, tabernaculum Deo Jacob;» neque enim Dominus, et Deus Jacob egret loco pro se, sed pro arca sua, in qua ipse tanquam in sede sua manere, vel tanquam in scabello pedes habere videbatur, cum inde responsa daret. Quod autem S. Hieronymus reddidit ex hebraeo, *audivimus eam in Ephrata, invenimus eam in campis sylvae*, nos movere non debet; nam fieri potest ut S. Hieronymus incidit in textum corruptum: nunc enim in hebraeo habetur *eam*, non *eum*, ut etiam in codice graeco et latinis omnibus; et hoc modo Patres legunt. Per vocabulum *Cariathiarum*, exposuimus terram Ephraim, in qua erat Silo, ubi longo tempore mansit arca: quamvis enim *Ephrata* in uno, vel in altero loco Scripturae significet *Bethlehem*, tamen hoc loco non potest Bethlehem significare, cum in ea non legatur unquam fuisse arca Domini, et cum minore fundamento alii quidam per *Ephrata* hoc loco intelligi volunt Hierusalem, quod non longe absit a Bethlehem. Per *campos sylvae*, non desunt, qui intelligant arcam Ornan Jebusei, quae erat in monte Sion, quos irridet S. Hilarius, quia nihil simile habet arca cum sylva. Alii intelligunt *Cariathiarum*, quae interpretatur *civitas sylvaram*: sed Scriptura non dicit invenit fuisse arcam in civitate, sed in campis; et verbum *invenimus* significat casu inventam, cum esset amissa: cum autem esset in *Cariathiarum*, non erat querenda, vel invenienda tanquam amissa, cum in ea civitate studiosae collocata fuisset. Respicit igitur Scriptura, ut nos diximus, ad illud tempus, quo arca jam dudum a Philistaeis capta, inventa est in agro Josue Bethsamite, quo eam detulerant vaccae indomitae, quibus a Philistaeis fuerat alligata. Verba illa, *audivimus et invenimus*, volunt quidam significare arcam fuisse in Silo ante tempora Davidis, sed Davidis tempore fuisse in *Cariathiarum*; ideo enim de priore mansionem dicitur esse *audivimus*, quia non ipse viderat, sed a majoribus acceptat; de posteriore dicitur esse *invenimus*, quia tempore suo illi acciderat. Sed nos existimamus non esse verum, Davidis tempore fuisse arcam inventam in *campis sylvae*; fuit enim eo loco inventa post septem menses a captivitate sua, ut patet ex lib. I *Reg.* cap. vi, quo tempore David nondum natus erat, ut ex collatione temporum manifeste colligitur. Itaque verba illa non dicuntur a Davide, vel a Salomone in persona sua, sed in persona populi; et idcirco dicitur in numero multitudinis: «Audivimus eam in Ephrata, invenimus eam in campis sylvae,» quasi dicat: Audivimus a majoribus

nostris arcam aliquando fuisse in Silo, in terra Ephraim, et rursus postea invenimus et vidimus eam in campis sylvæ; non enim deerant senes qui ejus rei meminisse potuissent: ex quo refellitur argumentum, quo nonnulli demonstrari putant hunc Psalmum non fuisse compositum a Salomone, quia videlicet ipse nondum natus erat, quando arca inventa est in campis sylvæ. Si enim hoc argumentum concluderet, demonstraretur etiam Psalmum non fuisse a Davide compositum; nam neque ipse natus erat, quo tempore arca Dei reperita est in campis sylvæ.

Vers. 7. 7. INTROIBIMUS IN TABERNACULUM EJUS, ADORABIMUS IN LOCO, UBI STETERUNT PEDES EJUS.

Exposito voto et desiderio patris sui Davidis, reducturus Salomon arcam in templum a se edificatum, ait: «Introibimus in tabernaculum ejus,» id est, fuit hactenus Dominus quasi hospes in variis locis, sed nunc habebit stabilem domum, et ideo nos introibimus «in tabernaculum ejus» jam erectum et constructum in monte Sion, et «adorabimus in loco ubi steterunt pedes ejus,» id est, adorabimus conversi ad arcam sanctam, que est scabellum, ubi steterunt, ac stare solent pedes ejus. Sic enim sanctuarium in interiore parte tabernaculi constructum erat, ut arca esset quasi scabellum pedum Domini, et super arcam esset propitiatorium, quasi sedes Domini, quas tenebatur a duobus Cherubim. Itaque illud, *adorabimus in loco*, positum est pro, *adorabimus in loco*, vel *adorabimus locum*, ut in hebræo clarius est: *Adorabimus scabellum pedum ejus*. Adorabant enim Hebræi arcam, non ut Deum, sed ut scabellum pedum ejus, unde dicitur etiam in *Psalm.* xxviii: «Adorate scabellum pedum ejus, quoniam sanctum est.» Est autem hoc loco notandum, verbum *adorandi* in hebræo proprie significare, *incurvare se*, et ideo construi cum dativo, vel cum accusativo addita præpositione *ad*, ut: *Incurvate vos arcam*, vel *ad arcam*, et non recte diceretur: *Incurvate vos arcam*, et hæc est ratio, cur aliquando Interpretes vertant, *adorate ad scabellum*, aliquando, *adorate scabellum*, quia aliquando servant phrasim hebraicam, aliquando latinam.

Vers. 8. 8. SURGE, DOMINE, IN REQUIEM TUAM, TU ET ARCA SANCTIFICATIONIS TUE.

Introducturus Salomon arcam in templum magnificentissime edificatum, poetico more eam invitavit ad templum ingrediendum et inhabitandum. «Surge, inquit, Domine,» de loco, ubi hactenus quasi hospes habitasti, et ingredi in domum tuam propriam, in qua deinceps requiesces, id est, unde non transibis de loco ad locum, ut usque modo fecisti. Explicat autem se loqui Domino, non ut est in se, sic enim celi caelorum Deum non capiunt, ut idem Salomon alibi dicit; sed ut peculiari modo in arca testa-

menti erat, quia ex illa responsa dabat, et ideo addit: «Tu et arca sanctificationis tue,» id est, tu cum throno tuo et scabellum pedum tuorum: quod scabellum est arca sanctificationis tue, id est, arca, in qua et per quam tu ab omnibus qui illam sciunt, sanctificaris et honoraris. In hebræo habetur, *arca fortitudinis tue*, et hoc modo legitur in *II Paral.* cap. vi, non solum in textu hebraico, sed etiam in græco et latino. Videntur igitur Septuaginta Interpretes hoc loco voluisse non tam reddere verbum, quam explicare sententiam. *Arca enim fortitudinis Dei* dicitur, quia per eam ostendit Deus fortitudinem suam; nam *Josue* iii, cum arca intrasset Jordanem, portantibus eam sacerdotibus, continuo aque Jordanis conversæ sunt retrorsum; item *Josue* vi, cum arca septies civitatem Hierico circumisset, muri Hierico corruerunt. Item *lib. I Reg.* cap. v, cum arca capta fuisset a Philisteis, et posita in templo idoli Dagon, mane sequenti inventus est Dagon jacens pronus in terra coram arca, et quocumque circumferretur arca a Philisteis, interficiebat innumerabiles homines, ita ut Philistiæ dicerent: «Non maneat apud nos arca Dei Israel, quia dura est manus ejus super nos, et super Dagon deum nostrum.» Denique Bethsamite cum arcam Dei ad se delatam curiose inspexissent, occisi sunt supra quadraginta millia ex ipsis, ut habetur *lib. I Reg.* cap. vi; et cum Osa tetigisset arcam Dei, continuo a Deo occisus est, *II Reg.* cap. vi. Sed hæc ipsa fortitudo Dei, quæ per arcam demonstrabatur, efficiebat ut Deus ab omnibus sanctificaretur, timeretur et honoraretur. Si quidem Bethsamite, cum interficeretur ob arcam Dei a se visam, dixerunt: «Quis poterit stare in conspectu Domini Dei sancti hujus?» In idem igitur recidit, *arca fortitudinis tue*, ut habetur in hebræo, et *arca sanctificationis tue*, ut habetur in codice græco et latino.

9. SACERDOTES TUI INDUANTUR JUSTITIAM, ET **Vers. 9.** SANCTI TUI EXULTENT.

Introducta jam arca in templum, orat Salomon primo pro sacerdotibus, secundo pro rege, id est, pro se: nam ab his dependet salus totius populi. Sacerdotes enim regunt populum in spiritalibus, et reges in temporalibus. Pro sacerdotibus duo quedam postulata, ut sint justi et sancti, quales esse debent, ut recte fungantur officio suo, et ut alacriter Deum laudent, quod est proprium eorum munus. Debent enim pro se et pro toto populo reddere Deo tributum laudis et gratiarum actionis, pro beneficiis, que omni tempore accipimus a Deo, et gratias agendo, ac laudando benefactorem, provocare benignitatem ejus ad continuanda et augenda beneficia. Dicit igitur: Oro, Domine, ut per gratiam tuam «sacerdotes tui induantur justitiam,» id est, non solum justi sint intus in corde et animo, sed etiam exterius in omni eorum vita, in verbis et operibus cernatur

Arca fortitudinis Dei, quid?

justitia, et nihil turpe in eis appareat, qui tibi ministraturi et populum tuum docturi sunt. Metaphora enim indumenti ad hoc adhibetur, ut intelligamus quemadmodum vestis tegit turpitudinem, et ornat hominem, ac distinguit a cæteris: ita debere sacerdotes pro opera justitiæ id efficere, ut nihil turpe in eis appareat, et per extimam sanctitatem discernantur a reliquo populo, et non possit dici: «Sic populus, sic sacerdos.» «Et sancti tui exultent,» id est, et iidem sacerdotes, qui sancti tui proprie sunt, cum ad ministrandum tibi sanctificati et dedicati sint, exultent alacriter laudando te, et sic bene fungantur munere suo. In hebræo habetur, *et sancti tui laudent te*, sive jubilent tibi; ex quo intelligimus exultationem, quam in nostro textu habemus ex græco, non esse quemcumque exultationem, sed exultationem in laudando Deo, et gratias agendo illi, sive dum sacrificant, sive dum psallunt. Et si tanta justitia, et sanctitas, et alacritas requirebatur in sacerdotibus illis qui sacrificabant oves et boves, et laudabant Deum pro temporalibus beneficiis, quid, queso, requiritur in sacerdotibus illis, qui sacrificant divinum Agnum, et gratias agunt pro beneficiis sempiternis? vae nobis miseris, qui ministerium altissimum sortiti, tam procul absumus a fervore, quem Salomon in umbraticis sacerdotibus exagebat!

Vers. 10. 10. PROPTER DAVID SERVUM TUUM, NON AVERTAS FACIEM CHRISTI TUI.

Orat nunc pro rege, id est, pro se, Salomon, et ut facilius impetret, adducit merita patris sui Davidis. Orat autem ut, quodcumque accesserit ad precandum Deum, Deus exaudiat orationem ejus. «Propter David, inquit, servum tuum,» id est, propter fidele obsequium, quod tibi prestitit pater meus dum in terris vixit; «ne avertas faciem Christi tui,» id est, non facias ut ego, qui loco patris mei unctus sum in regem populi tui, confusus recedam a te, rejecta videlicet præce mea, et eo modo facias me avertere faciem meam a te. Quod enim *avertere faciem orantis*, sit eum non exaudire, sed confusum dimittere, perspicuum est ex *lib. III Reg.* cap. ii, ubi cum mater Salomoni dixisset: «Petitionem unam parvulam ego deprecor a te, ne confundas faciem meam;» respondit Salomon: «Pepe, mater mea, neque enim fas est ut avertam faciem tuam.» Sed quamvis hæc vera sint, tamen videor mihi alio rem sensum in his verbis videre. Omne bonum nostrum in duplici respectu positum est, in respectu pio Dei ad nos, et in respectu nostro pio ad Deum, ut videlicet ille nos patris pietate respiciat, et nos illum filiorum pietate respiciamus; mutus enim iste pietatis aspectus fons est et origo honorum omnium, sed prior est respectus Dei, et ab illo respectu noster oritur. «In hoc (inquit Joannes in *I Epist.* cap. iv) est charitas, non quasi nos dilexerimus Deum, sed quoniam ipse prior dilexit

nos.» Itaque Deus, dum nos diligit, facit etiam nos diligere, et dum nos respicit ut filios, facit ut eum respiciamus ut patrem: quamvis autem non peccando, libere avertamus faciem a Deo, tamen si Deus respiciere nos voluerit et misereri, respiciendo et miserando faciet ut peccare non libeat, et ut faciem a Deo non avertamus; vel si averterimus, iterum convertiemus. Quomodo *Luc.* cap. xxii, quando conversus Dominus respexit Petrum jam aversum, continuo illum convertit, ita ut «egressus foras amare flevit;» atque hoc est, quod David orat in *Psalm.* xxiv: «Respice in me, et miserere mei;» et hoc loco Salomon: «Ne avertas faciem Christi tui,» id est, ne sinas averti a te faciem meam, quod facies, si non avertis a me faciem tuam.

11. JURAVIT DOMINUS DAVID VERITATEM, ET **Vers. 11.** NON FRUSTRABITUR EUM: DE FRUCTU VENTRIS TUI PONAM SUPER SEDIEM TUAM.

Hic jam incipit commemorare promissiones factas a Deo Davidi patri suo, ut iis commemoratis facilius impetret quod petit, cum quasi debuit reposecere videatur. «Juravit, inquit, Dominus David veritatem,» quasi dicat: Juravit David Domino, se domum illi edificaturum; et Dominus vicissim juravit Davidi se regnum in domo ejus in sempiternum stabiliturum: Deus enim vinci se liberalitate non patitur, et non solum opera, sed etiam voluntates et desideria cumulatissime remuneratur. *Juramentum Dei* significat rei immobilitatem, et hoc loco præsertim, ubi dicitur: «Juravit David veritatem,» id est, rem per se veram ex Dei promissione, certiore et firmiore reddidit juramento. Addit postea allam firmitatem, dicens: «Et non frustrabitur eum» id est, non faciet irritum juramentum, quod alias dicere solet. «Juravit Dominus, et non penitebit eum.» Quo loco recte admonet S. Augustinus, penitentiam in Deum cadere non posse, sed metaphoricè dici *penitere*, quando rem aliquam mutat; *non penitere*, quando non mutat, sed stabilem et firmam esse decernit. Ponit exemplum ex *lib. I Reg.* cap. xv, ubi Dominus dicit: «Penitet me quod constituerim Saul regem,» et in eodem capite dicit Samuel Deum non esse ut hominem, «ut penitentiam agat.» Ergo, inquit Augustinus, cum Deus immutabili suo consilio aliquid mutat, propter ipsam rei, non consilii mutationem, *penitere* dicitur. Neque multum refert, quod in hebræo et græco legatur: *Non frustrabitur eam*, id est, veritatem promissam, et in latino textu legamus: *Non frustrabitur eum*, id est, Davidem, ut legit etiam S. Hilarius: nam sensus est idem. Regit Salomon, ac docet que sit veritas promissa et juramento confirmata a Deo, et ait: «De fructu ventris tui ponam super sedem tuam, id est, dabo tibi successorem in regno filium tuum: que verba videntur intelligenda ad litteram de Christo, non de Salomone, nisi forte de Salomone dicantur.

Penitentia in Deum cadere non potest.

tur, ut fypum Christi gerebat; nam de hoc eodem juramento dicitur in *Psal.* LXXXVIII: « Semel juravi in sancto meo, si David mentiar; semen ejus in aeternum manebit, et thronus ejus sicut sol in conspectu meo, et sicut luna perfecta in aeternum, et testis in caelo fidelis. » Inique illud, *ponam*, cum dicitur: « De fructu ventris tui ponam super sedem tuam, » non significat simpliciter *ponam*, sed *constituam et firmabo*: quae certe Salomoni non conveniunt. Adde, quod B. Petrus, *Act.* cap. II, dicit de Davide: « Propheta cum esset, et sciret quia jurejurando jurasset illi Deus de fructu lumbi ejus sedere super sedem ejus, providens locutus est de resurrectione Christi, quia neque derelictus est in inferno, neque caro ejus vidit corruptionem. » Ubi S. Petrus unam scripturam *Psalmi xxx* exponit ex alia *Psalmi cxxxi*, quem nunc explicamus. Atque hoc est, quod *Luc.* I, angelus dicit ad Virginem: « Dabit ei Dominus sedem David patris ejus, et regnabit in domo Jacob in aeternum. »

VERS. 12. 12. SI CUSTODIERINT FILII TUI TESTAMENTUM MEUM, ET TESTIMONIA MEA HEC, QUAE DOCEO EOS.

VERS. 13. 13. ET FILII FORUM USQUE IN SAECULUM, SEDEBUNT SUPER SEDEM TUAM.

Juramentum et promissio sine penitentia est de uno filio, id est, de Christo, cujus regni nullus nunquam erit finis: sed de aliis filiis promissio conditionata est, id est, « si custodierint testamentum, » hoc est, fœdus Domini de non habendis diis alienis; et si custodierint « testimonia, » id est, praecepta Dei, « sedebunt super sedem tuam, » sin minus, projicientur. Sic enim expressus dicit ipse David Salomoni, I *Paralit.* XXVIII: « Si quaesieris Dominum, invenies eum; si autem dereliqueris eum, projiciet te in aeternum; » et paulo ante de eodem Salomone dicit Deus: « Firmabo regnum ejus usque in aeternum, si perseveraverit facere praecepta mea et judicia, sicut et hodie; » et in *Psalm.* LXXXVIII, ubi legitur: « Si dereliquerint filii ejus legem meam, visitabo eos in virga virorum; » non addit: « Misericordiam meam non dispergam ab eis; » sed: « Non dispergam ab eo, » id est, a Davide, quia videlicet thronus David erit firmus jugiter, propter aeternum Christi regnum, etiamsi regnum terrenum Salomonis et Roboam et similia deficiat et destruat. Quod attinet ad verba, in hebraeo pro *testamento*, est *pactum*, sive *fœdus*; sed Septuaginta vertere solent illam vocem hebraicam, ברית, per vocem graecam *διαθήκη*, quae *testamentum* significat; nec solum Septuaginta, sed etiam B. Paulus ad *Rom.* cap. IX, ad *Gal.* cap. IV, et alibi *testamentum* vocat, quod Hebraei dicunt *fœdus*. Verisimile igitur est vocem illam hebraicam utrumque significare, vel etiam praecipue *testamentum*: major enim fides habenda est Septuaginta Interpretibus, quam Rabbinorum dictionariis; constat autem ex S. Hieronymo in cap. II. *Malach.*, Septuaginta Interpretes

semper verissime *testamentum*. Fortasse autem divina providentia voluit ut in Ecclesia extarent duo ista vocabula, *testamenti* et *pacti*, quoniam revera pactum Dei cum populo non est simplex pactum, sed habet conditiones testamenti, cum sit pactum de hereditate danda, et quod non habuit vim, nisi intercedente morte testatoris Christi, ut dicitur *Hebr.* cap. IX; ad hoc enim significandum Moses aspersit sanguinem, cum pactum nomine Dei cum populo sancivit, *Exod.* XXIV. Et praeterea testamentum hoc non est simplex testamentum, sed habet rationem pacti, cum requirat conditionem de observantia mandatorum et perseverantia in fide. Est igitur testamentum simul et pactum. Illud autem, *usque in saeculum*, non conjungitur cum *sedebunt super sedem tuam*, sed cum verbis praecedentibus, *si custodierint filii tui et filii eorum*, ut aperte colligitur ex textu hebraico. Igitur sensus est: Si filii tui et filii eorum custodierint pactum et praecepta usque in saeculum, id est, si perseveraverint in timore Dei, non deturbabuntur a solio regni tui; si autem non perseveraverint, regnum ipsorum ad alios transferetur, ut factum est, et experientia docet.

14. QUONIAM ELEGIT DOMINUS SION, ELEGIT EAM IN HABITATIONEM SIBI.

15. HEC REQUIES MEA IN SAECULUM SAECULI; HIC HABITABO, QUONIAM ELEGI EAM.

Possentaliquo modo haec aecommodari ad arem, sive civitatem Sion terrenam, ut figura erat Ecclesiae nunc militantis, et postea triumphantis: elegit enim Deus civitatem illam pro tempore, ut esset civitas regia et sacerdotalis, ita ut ibi esset thronus regius, et etiam templum Domini. Sed tamen quia brevi duranda erat et evertenda, et regnum ex ea tollendum et templum ipsum incendendum, dicendum est haec pertinere ad Ecclesiam, quae est regnum Christi, et ipsa est Hierusalem et Sion, de qua dicitur in *Psal.* II: « Ego autem constitutus sum Rex ab eo super Sion montem sanctum ejus; » et continuantur haec verba cum illis: « Juravit Dominus David veritatem, et non frustrabitur eum: De fructu ventris tui ponam super sedem tuam, » id est, juravit Davidi se positurum et stabiliturum filium ejus Christum super sedem ejus, quae est Sion, quae ideo dicitur civitas David, quia « elegit Dominus Sion » id est Ecclesiam, in habitationem suam perpetuam; et de ea dixit: « Haec requies mea in saeculum saeculi, » id est, non deseram unquam hanc Ecclesiam, sed in ea perpetuo requiescam, quoniam transferam eam ad perfectam beatitudinem in caelis, et ibi habitabo in ea in sempiternum, quoniam firmissimo atque aeterno decreto elegi eam. Dicitur autem Deus *requiescere*, ut S. Augustinus notat, quando factus nos requiescere: tunc autem perfecte requiescimus, quando pars Ecclesiae peregrinans in terris, pervenit ad eam partem, quae gloriosa triumphat in caelis.

Pens
quando
dicitur
requiescere?

VERS. 16. 16. VIDUAM EJUS BENEDICENS BENEDICIAM, PAUPERES EJUS SATURABO PANIBUS.

Ille versiculus cum sequentibus promittit civitati David, quae est Sion, multa bona, quae utcumque applicari possunt terrene civitati, ut figura erat Ecclesiae; sed ipsi Ecclesiae proprie et perfecte conveniunt. Primum igitur promittit abundantiam rerum temporalium tantam, ut etiam viduae, quae solent esse maxime destitutae, et alii pauperes satiari possint: beneficio enim Dei abundantiam in Scripturis significare solet. Sed haec abundantiam in sensu alio significat copiam cibi spiritualis verbi Dei et sacramentorum, quibus abundat filii Ecclesiae, illi praesertim, qui sunt spiritu pauperes. Antiqua haereticorum calumnia occurrit hoc loco breviter retellenda. Ridet enim Calvinus innotentiam nostram Vulgatam, quod pro *vidua* substituerit *viduam*. Dicit enim presbyterum aliquem lusciosum existimasse e et esse unum d, et sic pro *vidua*, legisse *viduam*, et quia *vidua* nihil significat, addidisse a, et fecisse *viduam*, et neminem fuisse in Ecclesia nostra qui hanc corruptionem advertere poterit. Sed facile est calumniam refutare: latinus enim Interpres rectissime verit, quod invenit in graeco; in graeco autem sine dubio invenit *ἄρτην*, quod *vidua* significat omnium consensu; neque solus noster Interpres in graeco legit *ἄρτην*, sed etiam Patres, Hilarius, Ambrosius, Augustinus, Chrysostomus, Prosper, Cassiodorus et alii. Imo S. Hilarius meminit utriusque lectionis, et contendit veram lectionem esse *viduam*, et sic lectum fuisse antequam Christus nasceretur. Verum quidem est in hebraeo non haberi *viduam*, sed *venationem*, vel *victum*, neque ullam esse similitudinem litterarum, ob quam suspicari quis possit illos scripsisse *viduam*, siquidem *vidua* hebraice dicitur אַלְמָנָה, et *victus*, seu *venatio* dicitur צִידָה, et hanc vocem in omnibus codicibus invenimus: sed in graeco idiomate magna similitudo litterarum est inter *ἄρτην*, quod significat *viduam*, et *ἄρτην*, quod significat *victum*. Igitur necesse est, vel in hebraeo mutatum esse textum, et Septuaginta legisse longe aliter, quam modo se habet: et haec sententia S. Hilarii est; vel in graeco textu esse corruptionem factam vitio scriptorum, quia unam litteram legerunt pro alia, ut S. Hieronymus putat. Sed in sensu nulla fere diversitas est, cum per utrumque vocabulum significetur abundantiam ciborum fore in civitate Dei. Et quoniam, ut idem Hieronymus dicit, usus obtinuit ut legeretur *vidua*, non est lectio latina ullo modo mutanda, cum non a luscioso sacerdote, ut Calvinus dicit, sed a veneranda antiquitate ortum habuerit.

VERS. 17. 17. SACERDOTES EJUS INDUAM SALUTARI, ET SANCTI EJUS EXULTATIONE EXULTABUNT.

Alterum bonum sanctae civitatis erit, quod sacerdotes eius sanctitate et justitia conspici erunt.

Salus enim animae justitia est, sicut morbus animae iniquitas est; et quia peccatus fuerat Salomon ut sacerdotes induerentur *justitiam*, ideo nunc Deus dicit se id effecturum, ut sacerdotes induantur *salutari*, id est, salute quae est eadem cum justitia, cum de salute spirituali agatur. Fortasse etiam alio sensu per *salutare* intelligitur hoc loco Salvator Christus, ut in Cantico Simeonis: « Quia viderunt oculi mei salutare tuum; » et ab hoc loco Psalmi accepit fortasse B. Paulus modum illum loquendi ad *Rom.* XII: « Induimini hominum Jesum Christum, » id est, facite ut in vestris moribus conspiciantur sanctitas et justitia Christi. Illud autem, *et sancti ejus exultatione exultabunt*, respondet ei quod antea dictum erat: « Et sancti tui exultent; » nam ut eo loco per exultationem intelligebatur Ius Dei cum alacritate, ita hic quoque intelligitur; et ut ibi per Sanctos intelligebantur sacerdotes, ita hic. Eadem enim verba sunt in textu hebraico in utroque loco.

18. ILLUC PRODUCAM CORNU DAVID, PARAVI LUCERNAM CHRISTO MEO.

Tertium bonum, et quidem maximum, sanctae Sion erit, quod ibi oriatur regnum David: nam pro voce *illuc*, in hebraeo et graeco est *ibi*. Accipiendum est igitur *illuc* pro *illuc*, id est, in Sion. Per *cornu* significatur metaphorice potestas et excellentia regia: ut enim cornu est durissimum et elevatum, ita regia dignitas est potens et supereminens. Significatur autem ad literam per *cornu David* regnum Messiae, quod erat inchoandum in Sion, et inde per totum mundum propagandum. Explicuit hoc Zacharias in suo cantico *Luc.* I, cum ait: « Erexit nobis cornu salutis in domo David pueri sui; » et idem praedixerunt omnes Prophetae: Isaias cap. IX: « Super solium David, et super regnum ejus sedebit, ut confirmet et corroboret illud usque in aeternum. » Hieremias cap. XXIII: « Ecce dies venient, et suscitabo David germen justum, et regnabit rex, et sapiens erit, et faciet iudicium et justitiam. » Ezechiel, cap. I, non solum praedicit regnum Christi, sed etiam currum ejus triumphalem, qui vehebatur a quatuor animalibus, homine, leone, vitulo et aquila, quae sunt quatuor Evangelistae. Daniel cap. II: « In diebus regnorum illorum suscitabit Deus caeli regnum, quod in aeternum non dissipabitur. » Zacharias cap. IX: « Exulta satis, filia Sion. Ecce Rex tuus venit tibi justus et Salvator, ipse pauper, et ascendens super asinam, » etc. Ex quo manifeste apparet, non posse intelligi versiculum istum Psalmi de Salomone, nec de regno ejus: tunc enim Salomon regnabat et florebat; hic autem de futuro dicitur: *Illuc producam*, id est, oriri faciam et quasi germinare cornu David: quae aperte praediceret everisionem regni temporalis, quod tunc vigeat, et suscitandum postea in eadem civitate regnum aeternum Messiae. Quod autem sequitur: « Paravi lucernam Christo meo. »